
Dr. Simcha Yom-Tov

A MAGYAR ÉS A HÉBER NYELV KÖZÖTTI KAPCSOLATRÓL

A huszadik században sokan foglalkoztak a honfoglalással és a magyarok azt megelőző vándorlásaival és a kutatás kiterjedt a kazár nép szerepére is. Mindennek ellenére a magyar és a héber nyelv kapcsolata nem került be a köztudatba, bár tudomásom szerint a kérdéssel egyetemi szinten foglalkoznak Budapesten. Azok az Izraelbe kivándorolt magyar zsidók, akik saját kultúrájukban őrzik a magyar nyelvet és később vették fel a héber kultúrával együtt a héber nyelv ismeretét is, megdöbbenve ébrednek rá erre a szoros kapcsolatra, mert azt minden filológiai érdeklődés nélkül is érzékelik a kiejtett szavakban.

A kazárok története magyarázattal is szolgál erre a kapcsolatra, bár a tudományos érvelés nem könnyű feladat. Nekem nehéz hozzájutni azokhoz a témával foglalkozó könyvekhez, amelyeket magyar könyvtárak őriznek, és sok esetben csak az emlékezetemre támaszkodva tudom felidézni őket. Ezért sokkal inkább a példák erejére szeretnék támaszkodni a feltevésem bizonyítására, ezek olyan nagy mennyiségben zúdulnak ránk, hogy nehéz rájuk azt mondani, mindez csak véletlen. A példák sokasága majd elindíthatja a komolyabb filológiai kutatást.

A kazárok történetét a Jehuda Halévi *Kazárok*című könyve foglalja össze a kortárs szemével. Tanúságtétele héber nyelven íródott. Ugyancsak forrásul szolgált számomra egy más nyelvű szerző, Peter B. Golden tanulmánya, *A Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars*, az Akadémiai Kiadónál 1980-ban megjelent *Khazar Studies* című kötetben. Peter B. Golden elsősorban Németh Géza tanulmányaira támaszkodik: *A honfoglaló magyarság kialakulása* – 1930, *A magyar nyelv-tudomány kézikönyve* – 1934, *A magyar népnév, a magyar törzsnevek és a kazár népnév* – 1938, *A baskírföldi magyar őshazáról* – 1966, *The runiform inscriptions of Nagyszentmiklós* – 1971. De a fejtegetéseimhez használt néhány további címet is felsorolok: Ligeti Lajos: *Az urali magyar őshaza – A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van* – 1976, Gombocz Zoltán: *Árpádkori török személyneveink* – 1915, Ettinger S.: *Kievan Russia* – in: *The World History of the Jewish People* – 1966, Ceglédi K.: *Bemerkungen für die Geschichte des Kazaren* és *A korai kazár történelem forrásainak kutatásához* – 1960.

Az arab és a héber nyelv közeli rokonsága köztudott. A muzulmán vallást csak a Korán nyelvén, arabul lehet gyakorolni. A törökök – muzulmánok lévén – sok arab elemet vettek fel nyelvükbe. Kemál Atatürk írásreformja előtt arab írást használtak a saját nyelvükhöz is. A kazárok az arab elemekkel együtt héber elemeket is felvehettek, amelyeket aztán a zsidó vallásra való áttérésük után közvetítettek a magyarok felé. Arab szövegekben gyakran közös néven ujugnak, onogurnak nevezik az ősmagyarokat és a kazárokat. A kazár királyság mintegy 300 évig állt fenn a Kaukázus és Pannónia között. Török eredetű törzseik az ujugurokkal együtt vándoroltak nyugat felé, hosszabb ideig időzve Dél-Ukrajnának az Azovi-tengertől északra eső területein, amelyet *Magna Hungariá*-nak is nevezték.

A kilencedik században a kazár király tanácskozást hívott egybe, hogy kiválassza az ezen a területen elterjedt három vallás közül azt, amelyet – levette a pogányságot –, népével fel akart vétetni. Felkérte mindhárom vallás papjait, hogy tárják fel előtte hitük lényegét és ennek alapján végül a zsidó vallás felvétele mellett döntött. Természetesen politikai számítások is közrejátszottak a döntésben, vándor és kereskedő nép lévén nem akarták elkötelezni magukat a náluk jóval hatalmasabb muzulmánok és bizánciak mellett. A bizánci császárságból a kereszténység elfogadását követő zsidóüldözések miatt a zsidók tömegesen menekültek a kazárok közé, ahol jelentős befolyásra tettek szert.

A magyarokkal együtt vándorló, – most már zsidó hitű – kazárok vallási nyelve, a héber könnyen belekeveredhetett a magyar nyelvbe. Ez lehet a legfőbb magyarázat a sok, de mennyiségéhez képest a nyelvészek által alig ismert hasonlóságra.

A kazár királyság összeomlása után nem játszott többé szerepet Európában, nyomaikat a magyarokén kívül a finn és a bolgár kultúrában találhatjuk meg.

Svédországban járva a kíváncsiság rávett, hogy látogassak el a finnekhez is, hogy meghalljam a fülemmel a rokonnak nevezett nyelvet. Messziről valóban magyarnak is hallhattam a beszédüket, de közelebb lépve egy szót sem értettem. Hol van hát a finn-magyar kapcsolat? Bementem egy templomba, kezembe vettem egy padon fekvő Bibliát, de hiába kerestem ismerős szavakat. Megvettem aztán egy szótárt és végre ráakadtam egy-két példára. Finnül *pūhūe*=beszélni. És *pūhe*=szentség, szent dolog. (Ennek megvan a párja a szláv nyelvekben is, *szlová*=szó, *szlává*=üdvösség, áldás.) De mi köze van ennek a magyarhoz? Végre eszembe jutott, hogy mélyről, a szív mélyéből imádkozni, azt úgy mondjuk: fohászkodni. *Pūhe* és fohász, az már ugyanaz. És akkor hozzá kell tennem, hogy a héberben a száj (amivel imádkozunk): *pe*. Az F és P hangot ugyanaz a betű írja le, csak az egyikén van egy pont, a másikon nincs.

Már mentegetőztem, hogy nem tudományos munkát írok, csak a megfigyeléseimet akarom megosztani másokkal, ez a következő példákban is így lesz.

Miért hívják a székelyeket székelynek? Héberül: leereszkedni, leülni: *sach*. (Az S és SZ hang ugyanazzal a betűvel íródik, az egyik baloldali, a másik jobboldali ponttal. Ugyanez a helyzet a CH és K hangok esetében, a ponttól függ a kiejtés. Még azt is hozzá kell tennem, hogy a pontozás a mindennapi használatban nem jelenik meg. Csak a kezdő tanulók teszik ki a pontokat, meg akkor használják, ha a kiejtés feltétlenül fontos, mint a verseknél, vagy az imádságokban, vagy ahol a téves olvasás olyan félreértésre vezethet, amelytől meg kell óvni az olvasót. Az arab nyelvben ugyanakkor a pontozás, legalábbis annak egy része, elhagyhatatlan.) Egyszóval *asach* szó szák-nak is olvasható, mint a magyar szék. A székelyek nem folytatták útjukat a magyarokkal a Kárpát-medence felé, hanem letelepedtek, „leültek”, ők tehát azok a leülők, akik nem vándorolnak tovább. Szókincsük, kiejtésük is eltér egy kicsit a magyarság többi részétől. Amikor elfordulnak, a főútról letérnek, úgy mondják: besiriltünk. A forduló: sirilő. Héberben eltérni, elfordulni: *szur*, *lá-szur*, de ahogy mondtam az S és az SZ azonos jellel íródik.

A hangzsról beszélünk itt. Nos, héberül a hang: *hegge*. A kettős *gg* kiejtésben orrhangú *ng*-re változik: így lesz *henge*. A *hegge* talán a hegedűben is benne van, ami ugyancsak szépen szól. *Hege* a kimondott, kiejtett szó, magyarul: ige. Héberül az én, te, ő: *áni*, *áta*, *hú*. A jövevény, aki jönni fog: *jávó*. Mátka

héberül: *mátok*, *metuká*, ami magyarul azt is jelenti: édes, édeske. Sorolnék néhány szópárt, elől a héber, aztán annak magyar megfelelője: *Chedvá=*kedv, üdv; *szear=*szőr, haj, *száir=*szőrös; *heresz=*harc, rombolás; *nuge=*szomorú, lásd: nyug, nyugós; *chávuj=*aki elbújt és nem látszik; *onész*, *onész=*fel-szólítás, hogy valaki csinálja, amit nem akar, azaz: unszolás; *sát, lö-sotét=*járkálni, sétálni; *cherem*, *máchrím=*káromolni; *áson=*szerencsétlenség, iszonyat; *ád=*idő; *ze=*ez.

Gnáí, *mögune=*gúny, gúnyolódni; de ennek eredetije nem héber, hanem görög, náluk *gunái=*gúny, *gynáiká=*asszony, nő. A nőt a rosszal, a szégyenletessel azonosítják, ahogy ez minden nyelvben történik. (A magyar *gané* szónak is köze lehet hozzá.) Ha azt mondom, valaki kigúnyolásra való dolgot csinál, úgy fejezem ki: *máásze mögune*, vagyis egy nőies tettet visz véghez. A nyelvek kifejezik, hogy férfiközpontú kultúrában élünk.

*Káváná tová=*jókívánság, jóhiszeműség; *ozen=*fül. Innen jön az üzen, üzenet. *Tor=*sor, mint sorbanállás, a vers egy sora héberül: *suráh*. Ahol sok sor van, az magyarul: sűrű. *Dád=*emlő, csecs, lásd: dada; *chálom=*álom; *máásze=*mese, mesélni; *mö-rugáz=*mérgező, aki nagyon mérgező, képes ölni: *horeg=*öl, lásd: harag.

*Béájá=*gond, baj, ha azt szeretném tudni, mi a baja, héberül azt kérdezem: *Má hábéájá*? A kosarat vesszöből fonják, kötik. a kötés héberül: *keser*, *kosér*. *Tánurábanán=*tanulni, ahogy a rabbi tanítja; *dáát, dá=*tudni és *todááh=*tudat. *Ráádá=*riadalom; *crichá=*kiabálás és a kiabáló csoport, a csürhe: *coréach*.

*Ktáta=*csata; *mászách=*maszk, álarc vagy mez, ami valamit letakar; *azuv=*akit elhagytak, lásd: özvegy; *chone=*aki elfáradt és pihen, lásd: henyél; *árává=*kopár, árva; *posét=*levetközök és ha nincs rajta semmi, puszta: *pásut*.

*Zik=*szikra; *regev=*rög; *én, éin=*nincs, lásd: ín-ség, hiány; ha pedig van, vagyis igen, az héberül *kérvagy áchén*; *ákár=*gyermektelen, meddő, lásd: ökor.

*Soév=*szívni, lásd: szív; *peti=*buta; *chok=*ok, és innen: okos; *támut=*temető és *mét=*aki meghalt; vagy más szóval, aki meghalt: *náfál chálál, lájil=*éjjel; *pázér=*elszórni, szétszórni, lásd: pazarolni.

Ezt persze még sokáig lehetne folytatni, de ha csak a példák felében rejlik is igazság, már az is elég ahhoz, hogy a nyelvészek tudományosan is elkezdjenek foglalkozni vele.

Ezek után nem csodálkozhatunk, ha Cháim Lábon, egy magyar származású, most 95 éves öregember megfejtést adott a honfoglaló vezérek neveire is. (Az ő oldalát is nagyon fúrja a kíváncsiság a két nyelv kapcsolatát illetően, lehet, hogy merész-ségben, néha túlló a célon.)

Álmos héber szófejtéssel: *Elem=*és, azaz a tűz fia;

Előd=*Éli-ád*vagy *El-ád*, azaz örökkévaló Isten;

Ond=*Onéd*, azaz díszített vagy kitüntetett;

Kond=*Kö-onéd* ugyancsak kitüntetett;

Tas=*Tász*, azaz aki repül;

Huba=*Aba*, azaz apa;

Töhötöm=*Táchát-ám*, azaz a nép helyett, a nép nevében;

Árpád=*Árpád*, azaz zsarnok.

Egy tanítvány így szólt zen-buddhista mesteréhez: Játsszál nekem egy dalt egy húr nélküli hangszeren. Kis idő múlva a mester megkérdezi a tanítványt: Hogy tetszik? Nem hallok semmit, feleli a tanítvány. A mester mérgesen ráripakodik: Csak nem kívánod, hogy hangosabban csináljam!?

A kolozsvári születésű, idős építész, Simcha Yom-Tov fenti írása és Gender – culture – architecture (A kultúra és az építészet nemi jellege) című egyetemi kutatómunkájának kézírata nagyon kalandos úton, több postai akadályon át jutott el a szerkesztőségbe. Mikor a szerző értesült róla, hogy a csomag végre, a harmadik kísérletre célhoz ért, örömeinek újabb levélben adott hangot, amiből a fentiek kiegészítéseképpen és a szerző ötven éven át megőrzött, ízes magyar stílusának bemutatására (a fenti tanulmányt ugyanis némileg átszerkesztve közöljük) örömmel adunk közre egy részletet:

A budapesti meg a dobuccai alvilág nyelve a jassz-nyelv, amire az alvilágnak volt szüksége, hogy a hatalom és a rendőrség ne érte meg. A zsidók jiddis nyelvéből vettek át jónéhány szót. A jiddis a német zsidóság mindennapi nyelve, aminek német az alapszerkezete és a jiddisbe belekevert sok héber eredetű szóból jön. De ezek nem a héberből – egyenesen –, hanem a jiddisből lettek átvéve: a *haver*, ami barátot, bajtársat jelent. *Lóvé* az pénz, mert a héber *lové-halváah* azok nem dolgoztak és nem volt fizetésük, csak kölcsön vettek pénzt. Van egy kis lóvéd?

Melő-melőzni a héber *melo-che*-ből jön, ami munkát, kézimunkát jelent. *Mószeroni* a héber *moszér*-ből jön, ami beköpní-t jelent. És akinek ez a foglalkozása, az a *spicli*, talán a német *Spitz*-ből jön, ami valami kiugró, valaminek a hegye, amibe mindig beleakadunk. A *spiné*, ahogy a nőket hívják jassz nyelven, német eredetű: *Spinne* az a pók, aki behálóz minket.

Muszáj nagyon komoly maradjak? Hát tréfálni nem szabad? Mert honnan jön az, hogy a puskája vagy a pisztolya *csütörtököt mondott*? Szóval, amikor a fegyvere nem sült el. Nem tudom. De valami csipi a nyelvemet. A zsidóknál a péntek este az a szombat kezdete. És ez az este a legjobb ideje a szeretkezésnek. A vallásban is ez egy nagy jótétnek számít. De amikor Majsi jött Chánnájához és nógatta, hogy hát gyere az ágyba, az meg mondta neki, hogy hát Majsi, ma még csak csütörtök van, nem péntek! *Csütörtököt mondott*, és úgy a Majsinak a pisztolya nem sült el. Nagy merészség ez? Hát jöjjön egy okosabb, és mondja meg, hogy miért csütörtököt mondott?

Végül, és ez sem tartozik ide, ne botozzon meg, de honnan jön az, hogy *a tolvajt rajta kapták*? Miért *rajta*? Mert amikor az ablakon vagy a kulcslukon bekukucskált, akkor látta, hogy Jancsi a Juliskán *rajtavan*, éppen rajta kapta. Mert ez a legnagyobb titok, amiről csak beszélnek. A pletykának igaza volt. A pletyka az latinból jön: *plateas*. *Plat* az piac, a térség, ottan, a főtca sarkán mesélte a másiknak, pletykált.

Bocsánat, ha túl szabadra eresztettem a nyelvemet. De hát nyelvről beszélünk itt. Majdnem irodalomról. De az irodalom, e nagy tiszteletű fogalom nem a filozófiához van legközelebb, hanem a – igen, a *pletykához*. Mert az irodalom széthúzza a negyedik falat, hogy beláthassunk, bekukucskálhassunk, hogy hogyan élnek *ők*? Azok, akiről szó van. Mert ez a legérdekesítőbb, hogy ők hogyan élnek, hogyan oldják meg a bajaikat, amiket mi nem tudunk megoldani. És ugyanezzel foglalkozik a pletyka is.

Még egyszer mentegetőzöm e hosszú dumáért. De minden tisztelettel és az Országépítőjükre további lelkesedéssel

ez az öreg bácsi
Simcha Yom-Tov